

ՏԱՐԻԱ. ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ ԱՐՁԱՆԱԳՈՐԾ (1)

Մոնարխը, արուեստագետներու ծիծաղկոտ տնակներ, նեղ ծառուղիին երկու կողմը, կը թուին խօսակցիլ իրարու հետ: Յանկարծ երկու սոսկալի պահապան շուներ մեր դէմ կը վազեն, ժանիքնին ցցած: Չայն մը կը թնդայ, շուները կը հանդարտին, ու կարծես կախարդանքով մը՝ դուռը կը բացուի, ու մեզ Տարիա Կամսարականի տան մէջ կը գտնենք:

Այնքան ապուշ որքան անհրաժեշտ պայմանադրական Փրազներու քանի մը փոխանակութիւններէ յետոյ, կը խնդրենք որ գործերը մեզի ցոյց տրուին:

Փոքրիկ սանդուղէ մը վար լինելով, ինքզինքնիս կը գտնենք աշխատանոցին մէջ, որ լուսաւորուած է ամենէն մեղմ լոյսովը որ կարելի է: Կուգանք վրդովել տարօրինակ մնջկատակը կիսանդրիներուն. մին դէպ ի ձախ կը նայի, միւսը դէպ ի աջ, այն մէկը բազուկները կը կարկառէ դէպ ի պատը, ուրիշ մը գլուխը դէպ ի երկինք կը բարձրացնէ, եւ սա միւսը, գլուխը կախած, կը խոկայ: Ուրիշներ, խորհրդաւոր լաթերու մէջ փաթկուած, կը սպասեն որ արուեստագէտը անոնց տայ վերջնական՝ եթէ ոչ յաւիտենական՝ կեցումը մը: Կը նմանին երախաներու, որ զեռ խանձարուներու մէջ ծրարուած են եւ որոնց ստանալիք ապագայ ձեւերը կ'անգիտանանք: Յնորատեսական

Երեւոյթով այդ հրէշներէն մին մեզ մասնաւորապէս իրեն կը քաշէ: Անոր սիւլակթը կը յիշենք տարտամ Յաղթանակ մը Սամթրակէի:

Տարիա Կամսարական. — Զրբեր կինը
Կենդանագիր Տիկին Ի. Ռ. Ի

(1) Հանոյֆով կը հրատարակեմք քարգմանութիւնը՝ տաղանդաւոր արձանագործուի տիկին Տարիա Կամսարական – Կիօմաիի արուեստին նուիրուած այս յօդուածին գոր Պ. Հրանդ Թէֆէեան (Հանրի Հեթո) փրանսերէն լեզուով գրեց Անահիտի համար:

Տարիա Կամսարական կը հաճի քակել լաթերը որ իր գործը կը բանտեն՝ մոմեայի մը նման: Երեւան կուգայ հոյակապ կին մը « աւանց գլխու »:

« Այս զանգուածը, կ'ըսէ մեզի արուեստագիտուհին, որ գլխուն տեղը կը բռնէ եւ որ թեւ մը չէ տակաւին, պէ՛տք է սակայն ինծի՝ շարադրութեանս հաւասարակշռութեան համար, ու ես ալ դեռ չեմ գիտեր թէ ան ի՞նչ ձեւ պիտի առնէ »:

Այսպէսով վերահասու կ'ըլլանք աշխատե-

կա, խոստովանինք, կրնայ առաջին վայրկեանին քիչ մը շուարեցնել այցելունները: Մերթ ուրեմն, ան կը կաղապարէ, բնութեան ամենէն ստարկայական, ամենէն ճշգրիտ դիտողութեան մեկնելով: Այսպէս ան կը քանդակէ, աւելի ճիշդ՝ կը փորագրէ, բրուտի կաւին մէջ՝ արձանիկներ, մանրախուզութեամբ մը որ արժա-

Տարիա Կամսարական. — Մայրութիւնը

լու եղանակի մը որ սիրելի է մեր արուեստագիտուհին: Զանգուած մը՝ նախ՝ իրեն անհրաժեշտ կը թուի, ու ետքն է որ պիտի մտածէ նշանակութիւն մը տալ այդ զանգուածին:

Կարծելու չէ սակայն թէ Տարիա Կամսարականի մօտ՝ ստեղծագործ մտածումին այդ պնացքը միշտ այդ կերպով կատարուի: Երբեմն ան կը հետեւի հակառակ մեթոտին: Եւ ասի-

նի է Վերածնութեան արուեստագէտներուն, կամ աւելի ճիշդ՝ հին Եգիպտոսի ինչ ինչ անդրադործներուն: Շրթունքները խծպուած են վերջին ծայր գիտուն ճարտարութեամբ մը, ունեւերը նրբօրէն կը թրթուան: Այն աստիճան, որ այդ արձանիկները դիւրաւ կրնան յախճապակիով վերարտադրուիլ, եւ այդպէս՝ անոնք արեւելեան սէվրերու ինքնատիպ շարք

մը պիտի կազմէին :

Վերլուծական ու համադրական մեթոտներու այս հակադրութեան մասին հարցումներ կ'ուղղենք արուեստագիտուհիին : Այդ տարբերակերպութիւնը գիտակից է թէ ոչ : « Ես ինքս կը նկատեմ այդ հակադրութիւնը, կը պատասխանէ անկեղծօրէն Տարիա Կամսարական, եւ երբեմն նոյն իսկ կը տառապիմ ատով : Քիչ առաջ քողազերծուած այդ արձանի ուրուագծին եւ այս արձանիկներուն միջեւ կը չափեմ ամբողջ հեռաւորութիւնը որ կայ ... միայն թէ ի՞նչ ընեմ, Բնութեան սէրը երբեմն իմ մէջս աշխատէ կը տիրապետէ, որ այլ եւս չեմ համարձակիր անոր մանրամասնութիւններէն մէկն իսկ զոհել : Ակամայ, անոր ստրուկը կը դառնամ, եւ արդէն մեծ հաճոյք մըն ալ կը զգամ այդպիսի աշխատանք մը կատարելով : Թերեւս հայկական առհաւութիւն (atavisme) մըն է որ այն ատեն կը ներգործէ իմ մէջս : Թերեւս ազդեցութիւնն է մեր ցեղի հին մանրանկարիչներուն, որ զիս կը մղէ այս ծայրայեղօրէն մանրակրկիտ յօրինումին » :

Ատիկա մեզի շատ կարելի կը թուի, ու կը կարծենք թէ եզրագծական ազդեցութիւնն ալ հոտ դեր ունի : Որովհետեւ Տարիա Կամսարական Եզրագծու ծնած ու հոն երկար ատեն ապրած ըլլալով՝ Կիլիկի թանգարանին անդուգական հրաշալիքներուն մօտիկ, քարին նրբաքանդակման իր սէրը բնականօրէն ծագած է իր մէջ՝ այդ գլուխ - գործոցները գիտելով : Հետաքրքրական նկատողութիւն մը կ'ամրացնէ արդէն մեր վարկածը. մեր արուեստագիտուհին երբեք չէ խորհած նկարել (արդ ամէն ոք գիտէ թէ Եզրագծուի մէջ նկարչական արուեստը այսօր գրեթէ անգոյ է) :

Բայց ահա օր մը մեր արուեստագիտուհին կը հեռանայ սակայն Փարաւոններու հրաշալի օտանէն ու կ'իյնայ Ֆրանսա, Փարիզ, գեղարուեստական վերանորոգման շարժումի մը մէջ - տեղ, այն պահուն իսկ ուր կը ջանան արձանագործութիւնը զօրացնել՝ զայն ճարտարապետական տարր մը նկատելով : Տարիա Կամսար-

ական կը յաճախէ այն ատեն « Լա Կրանտ Շոմիէր »-ի աշխատանոցը՝ Մոնփարնաս, յարատեւօրէն կը հետեւի մեծանուն վարպետ Պուրտէլի դասերուն, եւ քիչ յետոյ անոր նախընտրած աշակերտներէն մին կը դառնայ : Պուրտէլի միջոցով, ան ազդեցութիւնը կ'ընդունի Ֆր-

Տարիա Կամսարական. — Շրջադարձ տէրվիշ

բանասական դեզեցկագիտութեան որ Բնութեան ծայրայեղօրէն ստրկական նմանողութեան որոշ սահմաններ կը դնէ յանուն բանականութեան :

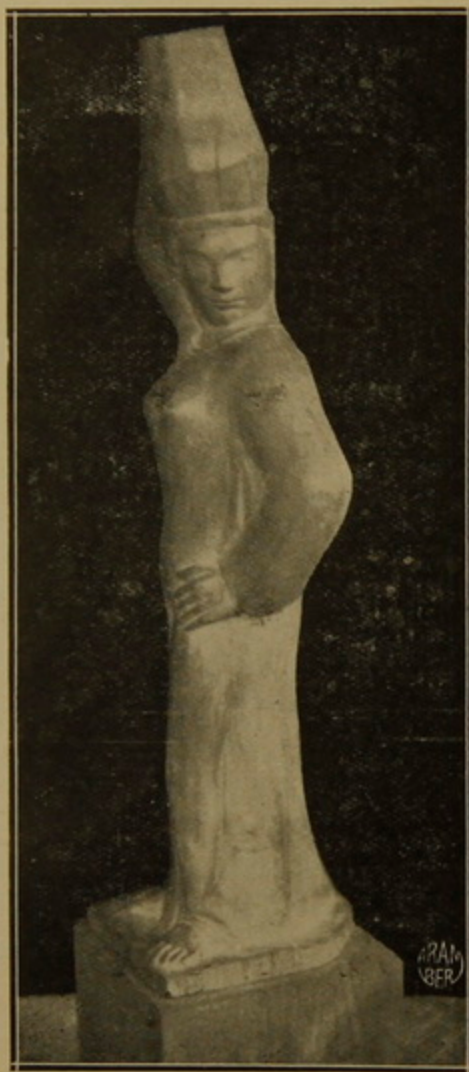
Այլ եւս խնդիրը տեսնուածը վերարտադրելու մէջ չի կայանար (նոյն իսկ մեծ զգայնութեամբ), այլ ամէն բանէ առաջ զանգուածներու ճիշդ հաւասարակշռութիւնը՝ հաստատուած կանոններու համեմատ՝ փնտռելու մէջ :

Բայց գտնելու համար Պուրտէլեան չըջանին իր արտադրած գործերը, ոչէտք է քաջու-

Թիւնն ունենանք մեր հետազոտական պտոյտը յառաջ տանիլ մինչեւ բնակարանին ստորերկրեայ մասը, մինչեւ նկուղը՝ աւելի ճիշդ: Եւ հոն, ածուխի դէզի մը վրայ, հին տախտակներու վրայ, վերջի վերջոյ կը նշմարենք լքուած կին մը, ու քիչ մը անդին, մարդ մը՝ նոյնքան մինաւորիկ ... այս վերջինը պէտք է չափազանց ձանձրանայ իր կնոջմէն այսպէս բաժնուած ըլլալուն համար: Կորաքամակ կը քալենք նկուղին վտանգաւոր բաւիղներուն մէջէն, կը կարծենք Մեծ Բուրգին նրբանցքներուն մէջ սողալ առասպելական դանձի մ'ի խնդիր:

Սակայն Պուրտէլեան շրջանը բաւական կարճատեւ եղաւ, որովհետեւ մեր արուեստագիտուհին քիչ յետոյ իրր վարպետ առաւ Շաքի արձանագործը, եւ աւելի եւս բռնատիրական ոճաւորում մը պարտադրուեցաւ իր գործերուն: Պէտք է ըսե՞նք թէ այդ ոճաւորումը սկսելիս ձեւով մը դարգացաւ որ այլ եւս ծայրայեղ դարձաւ, այն աստիճան որ երբեմն Տաւրիա Կամսարականին կորսնցնել տուաւ բնութեան այն բուն սէրը գոր սակայն իր օրօրոցէն սկսեալ ունէր իր մէջ: Բարեբաղդարար, մեր ուշիմ արուեստագիտուհին քիչ ատենէն ինքն իսկ զգաց վտանգը որ իրեն կը սպառնար: Քաջութիւնն ունեցաւ ինքզինքն ազատելու վտանգաւոր Շաքիին շատ բացարձակ ազդեցութենէն, եւ այն ատեն, իր հզօր անձնականութեան մէկ բնոյթատմով, ջանալով իր բոլոր ոգեկան ձգտումները, իր բոլոր կերպարուեստական փորձարկութիւնները ձուլել միակ գործի մը մէջ, ան յօրինեց այդ հոյակապ «Գիրկընդխառնում»ը, որ իր պատուարեր տեղը զբաւեց 1932ի Թիւրքիոյ սալոնին մէջ: Հոն կը տեսնենք այրն ու կինը միացած, այս անգամ այնքան ամբողջական կերպով, իրան իրանի դէմ, որ այլ եւս կարծես միակ մարմին մը կը կազմեն: Միտերուն ու ոգիին իրերաթափանցումն է բացարձակ սիրոյն մէջ: Եւ ինչ որ գեղեցկութիւնը կը կազմէ այդ կտորին (Վուլփի գորշ քարի մէջ քանդակուած), այն է որ խորհրդանշանի մը բարձրութեանը կը հասնի: Շատ հե-

ռու ենք հոս՝ գորովագին զգայնութենէն Ռոտէնի «Համբոյր»ին ուր այլը թեւով փափկօրէն կը բռնէ կին մը կիտանուալ: Հոս, հեշտահանութիւնը, իր բիրտ վայրենութեանն իսկ

Տաւրիա Կամսարական. — ջրբեր կինը

մէջ, աւելի մաքուր կը մնայ: Մարդուն ու կնոջ խոյանքը անոնցմէ իւրաքանչիւրին մէջ նոյնքան յարատեւութեամբ կը հաստատուի: Իրենց ճիգերը զուգահեռական են՝ ի խնդիր միացման: Այս Գիրկընդխառնումը՝ ըստ մեզ՝ Տաւրիա Կամսարականի գլխաւոր գործն է: Ան կրնայ նոյն իսկ յաւակնիլ դուրս - գործոցի

ախողութիւն (զոր այնքան պոռնկացուցած են մեր օրերուն) :

Եւ սակայն արուեստագիտուհին, ծայրայեղօրէն համեստ, դեռ գոհ չ'երեւար : « Կ'ուզէի, կ'ըսէ մեզի, այս գործս վերսկսիլ՝ զանգուածներու պարզացման մէջ աւելի կեանք դնելով » :

Տարիա Կամսարական, ինչպէս կը տեսնուի, գերազանցօրէն մտահոգ արուեստագէտ մըն է : Զ'ուզեր ուրանալ իր անցեալին որոշ մէկ ձգտումը, ոչ ալ այսօրուան արձանագործական նորաձեւութեանց աղդեցութենէն խուսափիլ : Նրբացեալ, բաց, « ընտրողական » միտք, անամէն կողմէ կ'ընդունի կոչը Գեղեցկութեան : Ան կը վազէ դէպ ի բոլոր ճամբաները, խանդավառ, երբեմն անոնցմէ ետ կը դառնայ քիչ մը յուսախար, յետոյ նորէն կը մեկնի, աւելի ջերմ

աւելնով, դէպ ի նորանոր յափշտակութիւններ : Օժտուած բարեբաղդաբար արուեստագէտի շատ ճոխ խառնուածքով մը, ան երբեք չի կրնար ամբողջական սխալ մը գործել, եւ իր բոլոր գործերը՝ որոշ անկիւնէ մը նկատուելով՝ շահեկան կ'երեւան :

Դեռ այս վայրկեանիս « ճամբարաժան »-ին վրայ կը գտնուի : Փոքրիկ Կարմիր Շափրորոնիս պէս, ան աջէն, ձախէն քաղած է ծաղիկներ, որոնց ոմանք հրաշալի են . ժամը հնչած է, ուր ան մեզի պիտի ընծայէ վերջապէս ներդաշնակ վունջ մը, պատկառելի գործ մը, որ զայն յանկարծ պիտի դնէ, ատոր համոզուած ենք, հայ արձանագործութեան է'ն առաջին կարգին վրայ :

ՀԱՆՐԻ ՀԵՐԾ